

*EL REPUBLICANISME A OLOT,
DURANT ELS PRIMERS ANYS DE
LA RESTAURACIÓ BORBÒNICA
(1875-1902)*

JOAN BARNADAS

Durant el Sexenni Democràtic (1868-1875), la societat olotina es va dividir en dues grans famílies que tenien una concepció del món totalment contraposada, dues visions que s'excloïen mútuament i que, per tant, eren irreconciliables. D'una banda, hi havia els republicans que agrupaven aquells que volien una societat oberta, moderna, plural, laica, igualitària i democràtica. I de l'altra els tradicionalistes que pretenien mantenir la societat tradicional, autoritària, classista i estamental, on la doctrina de l'església catòlica i els vells costums estaven per sobre de la voluntat popular. Entremig, es va formar un petit grup de gent moderada, els monàrquics liberals, que eren partidaris d'evolucionar cap a l'estat liberal i modern d'una manera lenta i progressiva, sense sobresalts ni grans conflictes, amb el mínim de canvis possibles. Aquesta polarització extrema i irreconciliable va acabar desembocant en una guerra civil, d'on paradoxalment varen sortir derrotats els dos grups majoritaris i, en canvi, en va sortir reforçat el petit grup moderat que és qui es va fer amb el poder i va bastir un nou règim polític a imatge i semblança del model bipartidista britànic. Donat que la societat espanyola no era gens moderada, el nou règim va haver de ser imposat a la població a través d'un conjunt de lleis repressives i regressives que limitaven tant les llibertats individuals i col·lectives com el cos electoral. En el nou règim, el poder polític real el varen passar a exercir els funcionaris de l'Estat, bàsicament els governadors civils i els alcaldes nomenats pel govern, i no pas els ciutadans i els seus representants. En aquell règim, l'interès d'Estat justificava qualsevol trampa electoral, pressió sobre l'electorat o retallada de drets.

L'objectiu d'aquest treball és estudiar com es va adaptar la gran família republicana a aquest nou règim polític autoritari però d'aparença democràtica, cone-

gut com a Restauració Borbònica. Fins ara teníem un cert coneixement de com les classes benestants es varen organitzar per tirar endavant la vila i superar la guerra,¹ també coneixem amb profunditat l'evolució dels tradicionalistes gràcies a la *Història d'Olot* de Joaquim Danés i als treballs de l'historiador Jordi Canal², fins i tot coneixem com va poder sobreviure el moviment obrer en aquests anys de repressió i de pèrdua de drets;³ en canvi, dels republicans, que eren el grup majoritari abans de la guerra civil, se n'ha escrit ben poca cosa. Fins ara, la falta de premsa pròpia i la poca afinitat que els setmanaris olotins (*Revista Olotina*, *El Olotense*, *L'Olotí*, *El Eco de la Montaña*) professaven cap a la causa republicana, deixaven com a única font d'informació la documentació administrativa conservada a l'Arxiu Comarcal. Però era més aviat escassa i poc significativa en aquest àmbit no oficial de la vida ciutadana. No ha estat fins l'emergència de la digitalització i l'accessibilitat, a través de la xarxa, de la premsa republicana i liberal que es publicava a Barcelona, Madrid, Girona o Figueres que s'ha pogut aprofundir una mica en aquest col·lectiu.

Paral·lelament, aquest estudi pretén contribuir en la tasca col·lectiva de recuperar la memòria històrica i evitar que les persones que varen lluitar per la llibertat i la democràcia quedin en l'oblit i en la indiferència de la majoria. En aquest cas, recuperem la figura del tortellanenc Sebastià Estartús, un republicà que va participar en tots els intents de recuperar la República per la via insurreccional.

Els primers anys. La marginació. (1875-1880)

Tot i el canvi de règim i la dràstica restricció del cos electoral que va imposar el govern per assegurar-se l'estabilitat política i la preeminència dels partits monàrquics moderats, els republicans d'Olot varen conservar una gran força electoral. A les primeres eleccions municipals convocades després de la conclusió de la guerra civil, que varen tenir lloc el mes de maig de 1879, el partit republicà va presentar diversos candidats a regidor que varen plantar cara a la candidatura administrativa afí al partit conservador del nou home fort del règim, Antonio Cánovas del Castillo. Joan Deu i Ros, exalcalde republicà d'Olot durant el Sexenni Democràtic i líder del partit federal, va sortir elegit regidor pel quart districte, el més populós i tradicionalment més esquerrà, que corresponia a la vila vella i

¹ Per ampliar informació sobre aquest període es poden consultar els Annals de 2012, *La fractura civil a la Restauració*. Joan Barnadas.

² *La reorganització del carlisme a la primera etapa de la Restauració (1876-1900)*, de Jordi Canal. Treball inèdit recollit a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa

³ *Orígens del moviment obrer a Olot*. Joan Barnadas. Biblioteca social olotina. 2012

al Palau. Els altres candidats republicans (Leopold Estorch i Fluvià⁴ i el mestre d'obres Esteve Pujol Riera) varen obtenir un quaranta per cent dels vots emesos, un molt bon resultat però insuficient per ocupar una regidoria. Tot i rebre el suport dels electors, Joan Deu no va poder prendre possessió del càrrec, ja que el varen incapacitar per exercir càrrecs municipals, arguint que era un dels fiadors del cobrador dels impostos municipals, que tenia un litigi amb l'Hospital i que devia molts diners a l'Estat com a responsable que va ser del Batalló de Guies Federals. Per 14 vots a 2, la Junta electoral el va inhabilitar per exercir càrrecs públics. La típica cacicada que caracteritzarà el nou règim.⁵

La marginació política del republicà Joan Deu va anar molt més enllà. No només no se li va permetre formar part del consistori olotí, sinó que se'l va excloure de la Comissió que havia de liquidar els comptes del Batalló de Guies Federals d'Alta Muntanya que havia defensat la vila de la insurrecció carlista a les seves ordres, i se'l va obligar a cedir al municipi els diners que havia rebut de la Intendència Militar de Catalunya per liquidar aquests deutes. Per si això fos poc, la Comissió Municipal va decidir no pagar els sous que es devien als voluntaris que havien defensat la vila, ni les reparacions del domicili de Joan Deu a la plaça Palau que els carlins havien incendiat en apoderar-se de la vila, ni els rebuts que tenien la seva firma com a única garantia de deute. Amb aquestes decisions tan dràstiques i perjudicials pels interessos personals de Joan Deu i dels republicans que havien lluitat al seu costat, va quedar ben palès que els republicans, tot i ser artífexs directes de la victòria sobre la insurrecció tradicionalista, no tenien cap lloc reservat en el nou règim que s'estava configurant. De fet, com es comprovarà al llarg de la Restauració, els republicans seran l'únic col·lectiu polític que quedarà en tot moment exclòs del règim. En canvi, els carlins, teòrics perdedors de la guerra, seran tolerats i a la llarga integrats en el sistema. El cas més il·lustratiu és el de Pere Basil Pratsevals, que va ser nomenat alcalde d'Olot el 1877, tot i que havia format part de la Junta Carlista d'Olot durant la Guerra Civil.⁶

⁴ Fill del diputat liberal a les Corts Constituents del 1837, alcalde d'Olot el 1839, comandant en cap de la Milícia Nacional d'Olot i representant olotí a les juntes revolucionàries dels anys 40 i 50, Josep Estorch i Siqués. Leopold s'havia presentat a les eleccions municipals de 1872 en la llista republicana que va ser derrotada pels carlins.

⁵ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *La Lucha*. Diario de. Gerona. Órgano del partido liberal de la provincia. 6/06/1879. La notícia diu que el dia 1 es varen resoldre totes les impugnacions a les eleccions.

⁶ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *La Lucha*, 1/8/1875. El diari dona compte del seu jurament d'adhesió i fidelitat al rei Alfons XII. Pere Basil va ser nomenat alcalde d'Olot el 1877, en substitució del liberal Francesc Mas i Fluvià, que es va negar a prendre possessió. Va ocupar l'alcaldia fins el 1880, que va ser destituït després que dimitissin tots els regidors del consistori olotí, disconformes amb la seva gestió. Posteriorment, va ser de nou nomenat alcalde pel bienni 1884-86.

El retraïment electoral i la via insurreccional: Sebastià Estartús. (1880-1886)

La falta de garanties democràtiques del sistema electoral i la restricció del dret de vot a una part petita de la població, va allunyar els partits republicans de les urnes i els va convèncer que el nou règim, tot i l'aparença democràtica, no tenia intenció de deixar-los participar en la lluita política en igualtat de condicions. Sota aquesta base, l'any 1880 es va formar una Junta Coalicionista que agrupava a tots els demòcrates i republicans que no volien col·laborar amb el nou règim. Però l'acord no anava gaire més enllà. Mentre els seguidors de Salmerón⁷ consideraven que amb el retraïment electoral n'hi hauria prou per enderrocar el règim, donat que demostrava que no era vertaderament democràtic, els radicals de Ruiz Zorrilla o els federals de Pi i Margall consideraven que la via insurreccional, ja sigui a través de pronunciaments militars o de revolucions populars, era l'únic camí possible per recuperar la República, la democràcia i tots els drets socials i polítics que els ciutadans havien exercit durant el Sexenni Democràtic. De fet, aquesta via insurreccional entroncava perfectament amb la dinàmica de funcionament pròpia del segle XIX. Els liberals, amb l'ajuda d'algun militar afí, feien un cop de força que els portava al govern durant un curt període de temps durant el qual implantaven grans reformes. Després eren enderrocats per un altre militar moderat, que governava durant una dècada, desmuntant part dels avenços que s'havien aconseguit fins aleshores. Amb aquestes anades i vingudes, l'estat liberal i democràtic havia anat progressant i s'havia consolidat.

La via insurreccional per restablir la República la va liderar el polític progressista Manuel Ruiz Zorrilla⁸, que romania voluntàriament exiliat a París, amb l'ajuda de la clandestina Asociación Republicana Militar⁹ que, des de la seva constitució el 1880, s'havia anat introduint a les casernes, principalment entre els suboficials. Després de moltes converses i de recollir adhesions i recursos econòmics arreu del país, els republicans varen decidir organitzar una insurrecció

●
⁷ Nicolás Salmerón Alonso (1838-1908) va ser el tercer president de la República Espanyola. Va ocupar el càrrec del 18 de juliol al 7 de setembre de 1873. Durant aquest breu mandat va haver de fer front a la revolta cantonal. Va dimitir en negar-se a signar les penes de mort que pretenien retornar la disciplina a l'exèrcit.

⁸ Manuel Ruiz Zorrilla va ser un polític progressista de llarg recorregut. Amb Serrano, va ser ministre de Foment. Amb Prim, el 1869, ministre de Gràcia i Justícia fins que el 1870 va ser escollit president de les Corts Constituents. Amb Amadeu I, va ser Ministre de Foment i el 1872 president del Consell de Ministres fins a la seva abdicació. Durant la República, va evolucionar cap al republicanisme i, amb la tornada d'Alfons XII, cap al republicanisme revolucionari.

⁹ La Asociación Republicana Militar era una organització clandestina de militars republicans. Va ser fundada el 1880. La presidia Manuel Villacampa i n'era secretari Miquel Pérez.

armada durant l'estiu de 1883. El pla de Zorrilla era revoltar dos regiments de Barcelona, que havien de servir d'espurna per iniciar la revolució dels republicans catalans que es farien amb la ciutat i proclamarien la constitució de 1869. Aleshores la resta de ciutats espanyoles els seguirien. Els militars de l'ARM, però, preferien que l'element civil tingués menys protagonisme i volien revoltar de cop les 34 guarnicions que controlaven. Després de moltes negociacions es va decidir iniciar la insurrecció el 5 d'agost de 1883 de manera progressiva. Primer Barcelona, València, Saragossa, Badajoz, Alacant i Logroño i, de mica en mica, s'anirien afegint la resta de ciutats que controlaven. Per la seva part, el partit republicà aixecaria partides armades pel territori i a les ciutats promouria la proclamació popular de la república. Tanmateix, el dia assenyalat, només es varen revoltar els Regiments Santiago i Covadonga de Badajoz, i tres dies després s'hi varen afegir el Regiment de Cavalleria Numancia a Santo Domingo de la Calzada (La Rioja) i el Batalló de Vizcaya de la Seu d'Urgell, que estava a les ordres del tinent coronel Francesc Fontcoberta i del capità Carlos Franco, conjuntament amb els carrabiners del capità Higinio Mangado.

Els militants republicans varen donar suport al cop militar de diverses maneres: a Hostafrancs, una colla d'obers armats varen prendre la vila, a diferents llocs es varen tallar línies de telègrafs i es varen aixecar vies de trens, a Vallvidrera, Sants, Tarragona i altres pobles del país es formaren partides armades. També a Tortellà. Gràcies a les gloses fetes en el seu enterrament, sabem que l'antic capità dels voluntaris de Tortellà i heroi de la defensa d'aquest poble l'any 1873, Sebastià Estartús Tubert, va formar una partida i es va afegir a la revolta.¹⁰ La seva missió era arribar-se a Sant Joan les Abadesses i aixecar en armes els miners d'aquella població. No ho va aconseguir.¹¹

Tot i la importància dels moviments revolucionaris, la població no es va afegir a la revolta i el gruix de l'exèrcit es va mantenir fidel al govern i a la monarquia, fent fracassar el cop. Aleshores, els extrems varen refugiar a Portugal, els catalans a França, i només varen quedar sense rereguarda els riojans que foren durament reprimits per l'exèrcit lleial. Per aquells fets, 4 sergents varen ser afusellats i l'exèrcit va ser selectivament depurat. Pi i Margall a la seva *Historia de España del siglo XIX* escriu: "*Puede decirse que en 1883 se malbarató el caudal de la revolución, que no era escaso. Nunca más volvió la causa de la Re-*

¹⁰ Biblioteca de Figueres. Hemeroteca. *La República de Figueres*. 15/04/1894. No sabem qui va acompanyar Estartús. Només Ramon Vilagrassa, que va portar una de les gasses de l'enterrament de Sebastià Estartús, en condició de company d'armes i d'emigració, consta en el document.

¹¹ Ebook. Isidro Lopez Lapuja, *La Bohemia española en París a finales del siglo pasado*. Editorial Renacimiento. 2001.

pública a contar con tantos elementos. La sangre de las víctimas revolucionarias sacrificadas entonces restó a la revolución, para en adelante, muchos adeptos.” L'altra conseqüència de la revolta republicana va ser la caiguda del govern liberal de Sagasta i el retorn dels conservadors de Cánovas.

Després d'aquest bateig revolucionari, el tortellanenc Sebastià Estartús es va veure obligat a expatriar-se a França on va mantenir una estreta relació amb el líder republicà Ruiz Zorrilla.¹² Durant el Sexenni Democràtic, Estartús havia militat a les files federalistes i havia representat la muntanya garrotxina al comitè provincial de Girona, però l'any 1881 va trencar amb els federals per ser contrari a la unitat republicana que Pi i Margall promovia, en considerar que estava “*basada en la confusió i l'apostasia*”¹³. Com altres federals, Estartús va apropar-se a les tesis intransigents que defensava Ruiz Zorrilla, va entrar a militar en el seu partit progressista i va participar activament en totes les insurreccions armades de caràcter republicà. La primera ocasió per tornar-hi, no va tardar a arribar. Les reformes regressives i les polítiques repressives que el nou govern conservador va posar en pràctica, arribant a prohibir la commemoració de la proclamació de la República, va animar de nou els republicans a organitzar una altra insurrecció. El març de 1884, els diaris de Barcelona ja donaven notícia dels moviments insurreccionals d'Estartús, qualificat com a agent de Zorrilla, per la província de Girona¹⁴. Aquesta vegada, coincidint amb l'escrutini de les eleccions legislatives de l'abril de 1884 que havien de donar la majoria parlamentària als conservadors, seguint el costum del nou règim de primer canviar el govern i després obtenir la majoria a les Corts.

El cop es va iniciar el 27 d'abril amb un atemptat a la via del tren Badajoz-Ciudad Real, que va fer descarrilar un comboi, provocant més de 200 ferits, i amb l'entrada de partides republicanes des de Portugal i França. A l'Empordà, varen entrar dues partides. La dirigida per l'excapità Mangado¹⁵, que es va dirigir a Vidreres i Llagostera, on varen tallar el telègraf i varen destruir un pont, i la comandada per Sebastià Estartús¹⁶, formada inicialment per 40 homes però que va

¹² Biblioteca de Figueres. Hemeroteca. *La República de Figueres*. 22/4/1894. El diputat Pelai Massanet publica una llarga necrològica on repassa la trajectòria de Sebastià Estartús.

¹³ *Diari Català*. 15/06/1881. Reunió a la Jonquera de republicans.

¹⁴ *La Vanguardia*. Diario político de avisos y noticias. Órgano del partido constitucional de la provincia de Barcelona. 23/3/1884

¹⁵ *El Día*, diari de Madrid de tendència monàrquic liberal. 4/5/84

¹⁶ *El Siglo Futuro*, *Diario Católico*. Madrid. 8/5/1884, diu que Sebastià Estartús havia estat secretari de l'Ajuntament de Llers. En canvi, un tortellanenc diu a *La Vanguardia* del 8/9/86 que havia estat fabricant de culleres i que en aquell moment no sabia fer res més que guerrear.

arribar al centenar quan se'ls varen afegir republicans de Tortellà i de Borrassà.¹⁷ Van dirigir-se al pont del ferrocarril de Sant Miquel de Fluvià, on varen aixecar els rails, i després a l'estació de Vilajuïga, on feren la mateixa operació¹⁸. Des del territori, es formaren algunes partides republicanes més: a Llers a les ordres d'un tal Coll, a Borrassà liderada per Sisteller que es va apoderar de l'armament del sometent d'aquell poble, a Sant Llorenç de la Muga capitanejada per un tinent d'alcalde que es va apoderar dels fons municipals, etc.¹⁹

Aquesta vegada el cop va fracassar perquè el govern, que estava al corrent de les intencions revolucionaries, va prendre mesures preventives que varen evitar que cap de les guarnicions compromeses amb el cop s'insurreccionés. Només la guarnició de Santa Coloma de Farners, a les ordres del comandant Ramon Ferrándiz i del capità Manuel Bellés, es va pronunciar prenent el control de l'aquartermament i de la vila, on varen proclamar la República²⁰. Quan el dia 30 varen comprovar que cap altra guarnició els havia fet costat, els oficials i suboficials revoltats, acompanyats d'algun soldat que s'hi va voler afegir, varen decidir exiliar-se. Però, quan de camí cap a França varen passar per Castellfolit de La Roca, es varen trobar amb la guarnició d'Olot, comandada pel coronel Camprubí, que els esperava. Sense lluitar, els va detenir i els va dur presos fins a Besalú i d'allà a Girona, on foren sotmesos a un Consell de Guerra verbal d'urgència.²¹ Els sis oficials i els suboficials foren condemnats a cadena perpètua, però el Capità General de Catalunya, a instàncies del Ministre de Guerra i reinstaurador de la monarquia borbònica, Arsenio Martínez Campos, va recórrer la sentència per considerar-la benèvola. En sentit contrari, els partits liberals i republicans de Tortellà conjuntament varen demanar clemència i perdó per als acusats²². Finalment, els dos caps del motí, Ferrándiz i Bellés, foren condemnats a mort i afusellats el 28 de juny de 1884 a Girona. Anys després, al cementiri municipal d'aquella ciutat es va aixecar un mausoleu en record seu, format per dues urnes

17 *Boletín Republicano de la provincia de Gerona*. 3/2/1898. Publica una necrològica del veí d'Ordis Francesc Subirós Casals. El títol de "antiguo i consecuente republicano, que se sublevó al mando de D. Sebastian Estartús en 1884, secundando a los desgraciados Manglado, Ferrandiz y Bellés"

18 *El Imparcial, Diario Liberal*. Madrid. 5/5/1884

19 *El Siglo Futuro*, 8/5/1884

20 Manuel Rolandi Sanchez-Solis. *Aportación a la Historia del republicanismo y el Federalismo Español del siglo XIX*. A la web: La Crisi constitucional desde una perspectiva republicana.

21 *El Archivo Diplomático de España*. Revista internacional política, literaria y de intereses materiales. Madrid. 07/05/84

22 *El Demócrata*. 14/10/86. Signen els manifest el president i el secretari del Partit Monàrquic Liberal (Pere Raber i Josep Palol), del Partit Republicà Històric (Domènec Paris i Joan Jubert), del Partit Republicà Progressista (Jaume Puntí i Joan Gratacós) i del Partit Republicà Federal (Pere Gibert i Baldiri Abuli)

i una columna truncada amb una corona de llorer, que des d'aleshores ha esdevingut un lloc de trobada obligada per als republicans de Girona cada 28 de juny.

Sebastià Estartús²³ va tornar a França el 3 o 4 d'abril, empaitat per una patrulla de carrabiners de Sant Miquel de Colera²⁴. Era la darrera partida que quedava en territori espanyol. Arribat a Perpinyà, va ser detingut i el cònsol d'Espanya en va demanar l'extradició²⁵. El govern francès no només no la va concedir, sinó que el va deixar en llibertat i li va donar llicència de resident. Estartús va establir-se a Marsella²⁶ fins que el mes de novembre el varen obligar a residir a Rennes²⁷, més lluny de la frontera. Després de viure durant un breu període de temps a Londres, va acabar fixant la seva residència a Montpeller. En aquest moment, Estartús ja era considerat “*uno de los más activos agentes de Zorrilla*”.²⁸

L'any 1886 Sebastià Estartús va participar de nou en la insurrecció republicana coneguda com a “Villacampada”, per ser liderada pel brigadier Manuel Villacampa, líder de l'AMR, que va tenir lloc el 19 de setembre de 1886. En aquesta ocasió, Sebastià Estartús va tenir un protagonisme especial, ja que pocs dies abans del cop, el 31 d'agost, va publicar en el diari francès “*La Dépêche de Toulouse*” un manifest revolucionari, on anunciava el dia de la insurrecció i on s'autoproclamava general dels exèrcits de la província de Girona.²⁹ Tot i que *La Vanguardia* no se'l va prendre molt seriosament i va intentar ridiculitzar-lo, el ministre de la governació Segismundo Moret es va queixar davant l'ambaixador de França per “*la libertad con que cabecillas como Estartús pueden difundir manifestos revolucionarios ante las narices de los agentes prefectorales*”.³⁰

²³ Alguns diaris (*El Día* i *El Siglo Futuro* del 3/5/84) el varen confondre amb el cabdill carlista, Josep Estartús, fill de Sant Privat. “Parece que la mandaba un antiguo pseudo-carlista hoy flamante revolucionario y siempre cabecilla de profesión”. Fins el punt que ell mateix va haver de desmentir que tingués un passat carlista.

²⁴ *La Dinastía*. Diario político, literario y mercantil. Barcelona. 3/5/84

²⁵ *El Día*. 21/7/1884

²⁶ *La Vanguardia* del 5/8/84

²⁷ *La Época*. Diari de Madrid de tendència conservadora. 2/11/1884

²⁸ *El Liberal*. Madrid. 16/3/1885

²⁹ *La Vanguardia*. Barcelona. 2 de setembre de 1886. “una proclama bomba firmada por don Sebastián Estartús, que se titula generalísimo de los ejércitos de mar y tierra de la provincia de Gerona. Dicha proclama está fechada en el campo de la revolución, que a juzgar por el silencio que reina en el mismo se parece más á un campo-santo que á otra cosa. Se conoce que el señor Estartús, que se halla domiciliado en Perpignan, es muy aficionado al género bufo cuando lanza con tanta facilidad a los vientos proclamas como la que ha publicado nuestro colega de allende los Pirineos”

³⁰ Eduardo González Calleja. *La Razón de la Fuerza: Orden publico, subversión y violencia política en la España de la Restauración (1875-1917)*. CSIC. Madrid. 1998

Aquest cop militar va fracassar com tots els altres perquè ni es varen insurreccionar els aquarteraments previstos a Madrid i a Alcalà de Henares, ni el poble de Madrid es va afegir a la revolta com estava previst, tot i que els militars republicans varen recórrer els carrers més cèntrics i les barriades més humils cridant visques a la República. Sebastià Estartús sí que va entrar amb la seva partida a l'Empordà. La formaven 48 homes i entre els seus subalterns hi havia el tortellanenc Ramon Vilarrasa i Martí Lafrança. A Espinavell, prop de Molló, varen trobar-se amb un destacament del Batalló de Caçadors de Mérida i, després d'una hora i mitja de foc, varen poder fugir cap a Oix, deixant, però, un sergent d'aquell batalló mort i uns quants ferits.³¹ Estartús, derrotat, i potser ferit perquè una de les raons que esgrimeixen per no empresonar-lo és que recuperi la salut, va entrar de nou a França. A instàncies de l'ambaixada espanyola, a principis de desembre, Estartús va ser detingut a Narbona juntament amb el brigadier Marimó³², acusats de preparar una altra incursió a la província de Girona³³. Varen ser expulsats de França amb l'advertiment de ser empresonats al dipòsit d'Anglema, on estaven internats la majoria dels milers de republicans exiliats a França, si tornaven a trepitjar terra francesa³⁴. Estartús va fixar la seva residència a Ginebra (Suïssa) on va rebre puntualment una pensió de manutenció, primer de 30 Pta/mes i després de 15, a càrrec de la *Asociación benéfica para socorrer presos y emigrados políticos republicanos*, que es nodria de petites donacions de 10 cèntims dels republicans de l'interior.³⁵ Paral·lelament, la justícia de l'Estat espanyol va perseguir Estartús i els components de la seva partida. A l'octubre eren detinguts uns joves perquè “*tienen fundadas sospechas de haber pertenecido a la partida de Estartús*”³⁶, el mes de maig de l'any següent el jutjat de Puigcerdà va processar per rebel·lió Sebastià Estartús de Tortellà, Andreu Gratacós de Surroca i Joan Surroca, Joan Carrera i Joan Baptista Carrera de Beget³⁷, i un temps després en va ordenar la

³¹ *El Día* 25/9/1886

³² *La Época* 2/12/1886

³³ *La Vanguardia* 3 de desembre de 1886

³⁴ *El Correo Militar*. Diario de la tarde defensor de los intereses militares y de la armada. Madrid. 3/12/1886

³⁵ *La República* de Madrid publicava mensualment els pagaments que es feien als presos i exiliats. Al començament la llista era molt llarga però progressivament es va anar escurçant, possiblement perquè els emigrats anaven tornant. Ruiz Zorrilla va cobrar en tot moment 90 Pta/mes, mentre que Estartús primer cobrava 30 Pta/mes i a partir del juny del 87 va passar a cobrar la meitat.

³⁶ *El Correo Militar* 4/10/1886

³⁷ *El Día* 31/05/1887

recerca i captura de tots ells.³⁸ Hem de pensar que deurien estar tots expatriats.

La insurrecció armada de 1886 va ser el darrer intent seriós d'enderrocar la Restauració per la via militar, posant punt i final a una llarga etapa on els militars determinaven els canvis polítics a través de proclames o cops de força. També va significar el trencament definitiu de la Junta Coalicionista i la fragmentació irreversible dels republicans. Tots els socis de Ruiz Zorrilla es varen desentendre del cop de força i varen manifestar públicament el trencament amb ell i el seu Partit Republicà Progressista. Salmerón va anunciar la fundació d'un nou partit, el Partido Republicano Centralista; el veterà Laureà Figuerola³⁹ va abandonar la política i el federal Pi i Margall va fer una proclama dient que els grans canvis no es fan ni amb eleccions ni amb cops d'estat, sinó amb revolucions populars, desil·lusionant tant els moderats com els radicals.

Tot i l'abandonament de les armes, Estartús va seguir militant a les files progressistes i des de l'exili va continuar lluitant contra el règim monàrquic espanyol. El 1887 va escriure una carta al diari francès *L'Emancipation Sociale*, molt crítica amb el govern que va tenir força ressò entre les files republicanes de l'interior.⁴⁰

La col·laboració amb els liberals. Joan Deu i Ros. (1881-1888)

Tot i el retraïment electoral decidit per les direccions dels partits, els republicans més moderats varen decidir col·laborar d'alguna manera amb el partit liberal de Sagasta, fent front comú contra el partit conservador que estava esdevenint hegemònic en el nou règim. Aquesta posició pragmàtica és la que va adoptar Joan Deu i Ros i els federals que el seguien a la vila d'Olot. No ha d'estranyar, doncs, que Deu donés suport públicament al candidat liberal a Diputat a Corts pel districte d'Olot en les eleccions de 1881, Antoni Diz Romero, ni que l'estiu del 1882 fos un dels principals oradors en un acte públic de benvinguda al diputat electe, on digué, entre grans aplaudiments, "*que siempre que se trata de los intereses y honor de la patria deben los españoles olvidar diferencias políticas*

●
³⁸ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *La Nueva Lucha. Diario de Gerona. Eco del partido liberal dinástico de la provincia*. 03/08/1887. Del *Folletín de La Nueva Lucha*, que publica el Butlletí Oficial del 18 de maig de 1887. Pag 336. *La Lucha* de Girona 29/05/1887

³⁹ Laureano Figuerola Ballester (1816-1903) va ser ministre d'Hisenda durant el Sexenni Democràtic. Va introduir la Pesseta.

⁴⁰ *La Vanguardia* 29/01/1887

y marchar derecho al bien general".⁴¹ Confirmant aquesta unitat d'acció entre liberals i federals, trobem el desembre del mateix any Joan Deu denunciat per intimidar electors de Tosses en unes eleccions a diputats provincials on només concorrien candidats dels dos partits dinàstics; entre ells l'advocat Josep Me-roles, un altre antic militant republicà traspassat al liberalisme monàrquic que acabarà, anys més tard, sent alcalde liberal d'Olot, encara que dissident del partit. Tanmateix, en aquesta ocasió no va sortir elegit per 4 vots escassos.⁴²

La col·laboració dels republicans federals amb els liberals olotins continuarà durant tot el període que els liberals varen governar a l'ajuntament d'Olot (1881-1888) i Joan Deu seguirà tenint un protagonisme actiu en tots els alta-baixos polítics que succeiran en aquesta etapa traumàtica per la vila d'Olot. A les eleccions a Diputats de l'abril de 1884, Deu és un dels signants d'un pasquí on els dirigents del partit liberal: (Pau Soler, Alex de Roca, Pere Carrera,...) i els regidors liberals de l'Ajuntament (Miquel Pasqual i Jeroni Pena) recomanen el vot per la reelecció del diputat liberal Pedro Diz.⁴³ A les eleccions municipals del mes de maig 1885, després del cessament de l'alcalde liberal Alexandre de Roca, i per tant amb un alcalde conservador, el federal Joan Deu era un dels representants de la candidatura liberal en el segon col·legi electoral i el republicà progressista Francesc Terradellas⁴⁴ ho era del districte tercer. Ambdós es troben entre els signants d'una queixa durant l'escrutini que demanava la nul·litat de les eleccions. Pocs mesos després, Joan Deu va ser processat pel jutge d'Olot Marià Bassols, juntament amb els líders del partit liberal Alexandre de Roca, Pau Soler i Pere Carrera, per un delictes d'injúries contra l'alcalde Pere Basil i els síndics de l'ajuntament sortint. Per aquells fets, a Joan Deu li varen imposar dues multes de 500 Ptes. Una quantitat realment important considerant que el secretari de l'ajuntament cobrava 1800 Pta/any i un mestre 1200. El desembre d'aquell mateix any, Joan Deu va ser un dels 60 testimonis que varen declarar en el judici per malversació de fons que es va celebrar a l'Audiència de Figueres contra el Dipositari del Fons Municipal i del consums, Francesc Anglada, i contra l'alcalde liberal d'Olot, destituït pel govern conservador, Alexandre de Roca, i els 16 regidors

●
⁴¹ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *Revista Olotina* 09/07/1882. Crònica de la visita del diputat Diz a Olot.

⁴² Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Actes de l'escrutini de les eleccions provincials.

⁴³ Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Paper imprès a la Impremta Bonet dirigit als electors que dona suport al candidat liberal, datat el 25 d'abril de 1884

⁴⁴ Francesc Terradellas, propietari d'una ferreteria al carrer de sant Esteve, serà un dels principals dirigents del Partit Republicà Progressista i la Unió Republicana a Olot, i regidor de l'ajuntament d'Olot.

que l'acompanyaven.⁴⁵ El dipositari va ser condemnat a dos anys de suspensió i a indemnitzar pecuniàriament l'ajuntament, però l'alcalde i els regidors varen ser absolts. Fet que els va permetre recuperar els llocs de representació pública, encara que no de manera immediata.

Tot i la col·laboració efectiva dels republicans federals amb els liberals, el vell Partit Republicà Democràtic Federal es va intentar reorganitzar a l'entorn de Pi i Margall, celebrant el 1882 una primera Assemblea Federal, a Madrid. La convocatòria va ser poc reeixida, perquè, malgrat la voluntat hispànica del partit, la realitat és que el federalisme només acabarà consolidant-se amb força a Catalunya, sobretot gràcies a l'empenta i al carisma de l'advocat Josep Maria Vallès i Ribot, que el liderarà. En canvi, els republicans espanyols optaran majoritàriament pel centralisme, dividits entre dretans i esquerrans. El primer Congrés Regional del partit federal de Catalunya es va obrir el dia de Sant Jordi, per aprovar una Constitució de l'Estat Català molt avançada i moderna, que contrastarà amb les carrinclones i arcaiques Bases de Manresa, que una dècada després aprovarà el catalanisme conservador en el Congrés Catalanista. La Constitució és clarament sobiranista, "*L'estat català és sobirà i autònom, sense altres limitacions que les derivades del Pacte Federal que l'uneix a les altres regions espanyoles*"⁴⁶. És democràtica, parlamentària i representativa. "*Les Corts Catalanes es compondran d'un congrés elegit per sufragi universal directe i d'un senat elegit pels ajuntaments*", defensora del principi de subsidiarietat "*Els municipis tenen, en tot el referent a la seva vida interior, autonomia administrativa, econòmica i política*" i instaura per primera vegada la comarca. No tenim constància que cap dels republicans federals olotins participés en cap d'aquestes dues assemblees. La primera notícia en aquest àmbit la tenim l'abril de 1886, quan trobem que el representant de la comarca d'Olot al Consell Regional Federalista de Catalunya, presidit per Vallès i Ribot, és Florenci Tomàs. Personatge que tampoc podem ubicar.

La tornada a les urnes. La lenta reorganització (1886-1890)

La mort d'Alfons XII el 25 de novembre de 1885 i la tornada al govern dels liberals de Sagasta va significar l'inici d'una nova etapa política caracteritzada per l'obertura i les reformes. La nova llei de llibertat d'associació i d'impremta, la instauració dels judicis per jurats i, sobretot, el restabliment del sufragi uni-

●
⁴⁵ Biblioteca de Figueres. *El Ampurdanés* 6/12/1885

⁴⁶ Article 1 de la Constitució de l'Estat Català

versal, ja el 1890, varen convèncer els republicans menys intransigents que es donaven les condicions mínimes per tornar a la lluita electoral. A les eleccions d'abril de 1886 ja hi varen concórrer alguns republicans, amb resultats molt poc esperançadors tota vegada que l'abstenció va ser altíssima. Tot i així, el líder del partit federal Pi i Margall va recuperar l'acta de diputat i des de la petita minoria republicana varen impulsar reformes.

El retorn a les urnes va ser molt ben rebut per la militància republicana d'Olot. El febrer de 1886 es va constituir una coalició republicana que reunia *"todas las facciones de la gran familia republicana como un solo hombre y una sola voluntad"*. Segons la crònica periodística⁴⁷ l'acord es va celebrar amb un gran banquet, presidit per Joan Deu i Ros, *"que hizo un discurso elocuente abogando por la coalición"*. Hi va participar una *"numerosa concurrencia como era de esperar, atendidos los sufrimientos que han pasado en estos 13 años de desenfrenada reacción"*. De totes maneres, si repassem la llista dels oradors en el banquet observarem que, a més dels republicans federals Joan Deu, Antoni Massegur, Bonaventura Brangari i Francesc Casadevall i dels republicans progressistes Francesc Tarradellas i Joan Pujol, també varen parlar monàrquics demòcrates com Ramon Soler i Rafel Hostench, el regidor del partit liberal Esteve Tutau o el socialista Salvador Casals. Per tant, deduïm que més enllà del que expliqui la crònica periodística es podria tractar d'una trobada i d'una coalició de tots els que quedaven a l'esquerra del partit liberal.

A Olot la coalició no va tenir cap efecte positiu. A les eleccions a Corts del mes d'abril de 1886, es va presentar a la reelecció l'addicte Joaquim Escrivà de Romaní que va obtenir un 92% dels vots, amb una abstenció del 50% del reduït cos electoral que era de 700 electors. A les eleccions provincials celebrades el setembre del mateix any, varen sortir elegits els tres candidats liberals Joan Montsalvatge, Pau Soler i Ramon Brandia Azemar i el republicà possibilista Celestí Soler Calvet. Joan Deu i Ros es va presentar a aquestes eleccions, formant candidatura republicana amb Celestí Soler,⁴⁸ però només va obtenir uns ridículs 173 vots, 15 vegades menys que els obtinguts pels elegits. No hem trobat una explicació a aquest resultat tan baix, però podria estar relacionat amb la dura i llarga vaga que en aquells moments estaven sostenint els blanquers i tintorers d'Olot, amb el suport econòmic i solidari de la resta de treballadors, que els hauria induït

●
⁴⁷ *Los Dominicales del Librempensamiento. Semanario librepensador*. Madrid 21/02/1886

⁴⁸ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *El Posibilista, diari de Girona*. 30/11/1890. El partit liberal va donar suport a Soler, però no a Deu. Per això, Soler va sortir elegit i Deu no.

a l'abstenció.⁴⁹ A les eleccions provincials del 7 de desembre de 1890, Joan Deu es va tornar a presentar, figurant inequívocament com a candidat republicà, i va obtenir 2.622 vots. És un augment significatiu de suport popular però encara va quedar lluny dels candidats que resultaren elegits: dos liberals (Montsalvatge i Pons), un conservador (Puig) i un carlista (Vayreda). Tot i així, a la vila d'Olot Joan Deu va ser el candidat més votat amb 394 vots, per davant del conservador Josep Puig (242), dels candidats carlistes Joaquim Vayreda i Miquel Verdaguer (240) i del liberal, i en aquell moment president de la Diputació, Joan Montsalvatge que en va recollir només 186. L'abstenció es va mantenir entorn el 40%, com en les anteriors conteses.

Més enllà de les eleccions, hem trobat poca informació de l'activitat dels republicans olotins. En aquell moment a Olot només es publicava *El Olotense*, després catalanitzat a *L'Olotí*, un setmanari catalanista gens afí a la ideologia republicana, que no parla pràcticament mai dels republicans. Cal recórrer a la premsa nacional per saber que el novembre de 1888 els republicans d'Olot, "*posibilistas, federales y sin adjetivo*", es varen adherir a la vetllada que es va organitzar a Madrid en honor al primer president de la República, Estanislau Figueras.⁵⁰ L'adhesió és interessant perquè els republicans olotins aprofiten l'ocasió per reivindicar la unitat de tots els republicans, "*como único medio de procurar el triunfo de la República*" i perquè confirma que ja en aquell moment, a Olot, existien dos grups de republicans diferents, atès que l'escrit acaba amb les signatures, precedides per un eloqüent "*por las dos facciones*". Alguns dels signants els hem pogut identificar com a possibilistes (Pere Say, Josep Serquella, Joan Munté), uns altres com a federals (Antoni Palmerola, Pere Bover, Leopold Estorch, Gil Massegur), però d'altres no els hem pogut ubicar amb seguretat (Agustí Benet, Esteve Tutau, Jacint Ros, Francesc Pujades, Joan Carrera, Jaume Soler). Els possibilistes eren els partidaris de Castelar⁵¹ i el seu partit republicà històric. Gràcies a una nota de constitució a Tortellà del partit el 1886 sabem quin era el seu programa. "*La República se alcanzará por la fuerza de la razón y la propaganda pacífica, acatando las leyes de la nación y respetando las ideas*

⁴⁹ Per saber-ne més sobre aquesta vaga consultar *Orígens del Moviment obrer a Olot (1840-1923)*. Joan BARNADAS. Biblioteca Social d'Olot. Gener 2012.

⁵⁰ *Los Dominicales del librepensamiento*. 3/12/1887

⁵¹ Emilio Castelar Ripoll (1832-1899). Va ser el darrer president de la República. Va ocupar el càrrec després de la revolta cantonal el setembre de 1873 fins que el 2 de gener de 1874 va presentar la dimissió en perdre una votació al Congrés. Acte seguit el general Pavia va entrar al Congrés i el va dissoldre i el general Serrano va prendre el poder.

de todos los ciudadanos”.⁵² Paral·lelament a aquesta nota, Joan Deu, que no està entre els signants, va organitzar una col·lecta per col·laborar en el trasllat de les despulles d’Estanislau Figueras des del cementiri civil al cementiri de l’Est a Madrid. Entre els contribuents hi trobem els federals Antoni Palmerola, Adolf Llovera, Paladi Fàbrega o Bonaventura Brangari i també els progressistes Baldiri Descals i Ramon Soler.⁵³ Sorprenentment les dues llistes no coincideixen gens. Amb la mateixa data els republicans de Tortellà s’adheriren a la vetllada i també feren una crida a la unitat republicana. La seva adhesió acaba amb un significatiu *¡Viva la República confederada latina!*

El setembre de 1890 Joan Deu va organitzar una nova col·lecta per col·laborar en el finançament d’un mausoleu que es va construir a Madrid en honor del jove lliurepensador assassinat quatre anys abans, Antonio Rodríguez García-Vao.⁵⁴ Aquesta notícia és interessant perquè va acompanyada d’una llarga relació de donants, que suposem que eren simpatitzants de la causa republicana federal a Olot. Són una cinquantena de persones, amb molt pocs noms coneguts i sense cap significació política posterior. No hi ha cap republicà progressista.⁵⁵

Un afer que sí que va ocupar la premsa local i nacional va ser l’agressió que va sofrir Joan Deu el setembre de 1889, ja que va ser recollida per tota la premsa nacional i va tornar a posar l’antic alcalde d’Olot en el primer pla de l’actualitat informativa, essent novament objecte de grans elogis i de terribles desqualificacions, en funció de la ideologia de qui donava la notícia. El conflicte mostra l’enorme fractura social que seguia existint entre els sectors catòlics i els grups laïcistes i demòcrates, tot i la sensació aparent de tranquil·litat i cohesió social que donava el nou règim i que publicitava la premsa afí. Els fets es varen produir el primer diumenge de setembre, quan un grup nombrós de gent, encapçalats pels rectors i l’alcalde d’Olot, tornava d’una romeria a Sant Antoni de Puigpardines, organitzada per donar suport al Papa Lleó XII i demanar la restitució del seu poder temporal. Els romeus varen entrar a la vila cridant visques a la religió i al “Papa rei” i en passar per davant del Cafè Colón, ubicat a les voltes del “Parque”, avui plaça Clarà, alguns varen insultar Joan Deu, que es trobava allà assegut, *“tratándole de judío, condenado y demás sandeces impropias de personas edu-*

⁵² *El Demócrata de Madrid*. 18/02/1886. Nota de constitució del Comitè de Tortellà del Partido Republicano Histórico.

⁵³ *La República. Diario federal*. Madrid. 21/11/1888

⁵⁴ Antonio Rodríguez García-Vao va ser un advocat madrileny, dramaturg, lliurepensador, republicà, demòcrata, maçó i redactor de molts periòdics d’esquerres entre ells *El Globo*, i *Los Dominicales*. Va dirigir la revista teatral *La Escena*. Va morir apunyalat a Madrid la nit del 18 de desembre de 1886 quan sortia d’un institut on donava classes de francès.

⁵⁵ *Los Dominicales del librepensamiento*. 27/09/1890

cadasy religiosas. Tales fueron las provocaciones que el Sr Deu, en uno de sus arranques de bizzarria, no pudo menos que gritar: Viva Garibaldi".⁵⁶ Aquest és el relat dels laics, els catòlics ho varen veure diferent: "*Al ver como entraba triunfante la romeria en Olot, parecioles a algunos que tenían derecho a contestar ¡Viva Garibaldi! a nuestros vivos al Papa Rey. Instantáneamente parose la romeria y llenos de ardor prorrumpimos en incesantes himnos de fe y estruendosos vivos, que acallaron los rugidos de impiedad, la que humillada y vencida, hubo de morder el polvo*".⁵⁷ El cas és que es varen viure moments de gran crispació, però la romeria va continuar fins a la parròquia sense més incidents. El que no s'esperava ningú és que, al vespre, quan Joan Deu tornava a casa seva després d'haver assistir a una funció teatral, va rebre tres trets. "*Para remate de la fiesta al retirarse Deu a casa por la noche le descerrajaron dos tiros. Afortunadamente no le dieron*".⁵⁸

El sufragi universal: primers regidors republicans (1890-1892)

Una de les darreres decisions que va prendre el govern liberal d'Espanya, presidit per Sagasta, la tardor de 1890, just abans de tornar a cedir el torn de govern al partit conservador de Cánovas, va ser restablir el sufragi universal del homes. Aquesta nova situació política va animar els partits republicans a tornar a les urnes i a intentar novament la confluència entre les diferents faccions republicanes que en aquells moments es trobaven totalment enfrontades. A Olot mateix la commemoració de la proclamació de la República, aquest any 1890, la varen celebrar els dos col·lectius republicans (federal i progressistes) per separat; cada grup en una fonda diferent, el mateix dia 11 de febrer.⁵⁹

Un dels promotors de la unitat republicana va ser el director del diari republicà federal *La República de Madrid*, Enrique Pérez de Guzmán, marquès de Santa Marta, que va convocar a Madrid una Asamblea Nacional Republicana coincidint amb la diada commemorativa. Tot i reunir representants de 45 províncies i de totes les tendències, i recollir moltes adhesions de col·lectius i personalitats republicanes, entre elles la de Sebastià Estartú, que romania exiliat,⁶⁰

⁵⁶ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *La Nueva Lucha. Diario de Gerona*. Eco de las aspiraciones del partido liberal-dinástico la provincia. 4/09/1889

⁵⁷ *La Dinastia* 10/09/1889

⁵⁸ *Barcelona Cómica*. 12/9/1889. També en fan cròniques *El País* i *El Imparcial* del 5/9, *Le Figaró* del 8/9, *La Dinastia* del 10/9, *Los Dominicales* del 28/9,...

⁵⁹ Biblioteca Maria Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *L'Olotí* 19/2/1890

⁶⁰ *El País*. Diario Republicano Progresista. Madrid. del 1/3/90

l'Assemblea va fracassar perquè no es varen poder acordar unes bases mínimes per una Unió Republicana, sobretot per la intransigència del progressistes. A finals d'abril, el marquès de Santa Marta es va traslladar a París, on va convidar a dinar Ruiz Zorrilla i els principals dirigents republicans que vivien a l'exili, entre els quals es comptava Estartús, per exposar-los la seva proposta unitària i convèncer-los de tornar a Espanya i iniciar una nova etapa unitària. Tot i que l'acte va transcórrer amicalment, Ruiz Zorrilla es va refermar en la seva posició radical i intransigent. "*Llegaremos a la República y llegaremos sin necesidad de acudir a términos de transacción y de acomodamiento*". Acte seguit va criticar els republicans que s'acostaven a la monarquia i pactaven a canvi del sufragi universal i de reformes superficials, va donar suport a la coalició republicana si era conseqüent i va acabar refermant-se en la seva posició de no tornar a España fins que el darrer expatriat no hagués pogut tornar amb la cara ben alta.⁶¹

Sebastià Estartús va romandre exiliat fins a la promulgació de la llei d'amnistia del 26 de juny de 1891, a la qual es varen acollir la majoria de republicans expatriats. Estartús, que era poc partidari d'acollir-s'hi, va retornar al país el desembre d'aquell any. A Argelaguer el va rebre el president del Centre Republicà de Tortellà, Manuel Casellas, i 60 tortellanencs el varen acompanyar fins a la seva vila nadiua al so de la Marsellesa i "*Le Chan du Départ*"⁶². Allà varen celebrar un gran banquet, on va poder compartir taula i vetllada amb els companys que havien defensat la vila de la crema dels carlins el 1873, lluitant a les seves ordres. Dos dies després va visitar Olot, per rebre l'homenatge dels seus correligionaris republicans progressistes, presidits pel regidor republicà Francesc Terradellas.⁶³ Els setmanaris d'Olot no en varen dir res. Ni una sola ratlla. Estartús va fixar la seva residència a Figueres, on un fill seu dirigia el setmanari *La República*, però cada any va assistir a la commemoració de la crema de Tortellà, on sempre va tenir reservat un lloc a la presidència. Poc temps després de tornar de l'exili va morir la seva muller "*la valerosa y agarrida María Heras*", que també havia lluitat en la defensa de Tortellà el 1873. Estartús la va acompanyar l'abril de 1894 sense haver vist el seu somni acomplert: "*ha cerrado los ojos, cual otro Moisés, viendo la tierra de promisión, la república, que llega a grandes pasos*".⁶⁴ Això sí, va ser acomiadat en un funeral a Figueres, multitudinari i "*purament civil*", on se li va cantar la Marsellesa.⁶⁵

⁶¹ *El Liberal* 5/5/1890

⁶² *La Chan du départ* és la "cançó de partida", un himne revolucionari francès, germà de la Marsellesa.

⁶³ *La República* de Figueres. 12/12/1891

⁶⁴ *La República* 22/04/1894. De la necrològica escrita per Pelai Massanet.

⁶⁵ *La Voz del Pueblo*. Órgano republicano de la provincia de Figueras. 21/4/1894

La Comissió Permanent del Consell Federal de Catalunya, que presidia Josep Maria Vallès i Ribot, i de la qual era vicepresident Joan Deu i Ros va moure fitxa a favor de la unitat republicana el novembre de 1890, adreçant una carta a tots els seus correligionaris amb l'objectiu "*d'aixecar la moral dels republicans*". En ella reconeixien que "*el retraïment de la majoria d'habitants no és tan deguda a la iniquitat de la Restauració, com a la divisió i a les lluites intestines dels republicans*". Per això anunciaven que "*estem decidits a fer coalició amb altres partits republicans amb bases equitatives i dignes*" i fixaven el seu objectiu "en fer bandera del sufragi universal" recentment recuperat.⁶⁶

Les primeres eleccions a Diputats a Corts que es varen celebrar amb sufragi universal no varen diferir gaire de les anteriors. Al districte d'Olot, el diputat conservador Joaquín Escrivà de Romaní, marquès d'Aguilar, va sortir reelegit sense cap oposició i amb una gran abstenció. A Catalunya, els republicans només varen obtenir 4 actes: Pi i Margall i Zorrilla per Barcelona, Vallès per Figueres i Pere Puig per la Bisbal.

A les eleccions municipals del maig de 1891, els republicans otolins varen concórrer de nou amb els liberals. Les eleccions les va guanyar la coalició conservadora que va col·locar 6 regidors, mentre el partit liberal en va treure un i els republicans dos. És un fet històric ja que seran els dos primers regidors republicans de la Restauració. Són Joan Forga Puigdemont i el comerciant de ferreteria Francesc Tarradellas Espígul, tots dos militants del Partit Republicà Progressista que era el sector més esquerranós del republicanisme centralista. El federal Pere Bover⁶⁷ i els monàrquics liberals Albert Vidal i Marc de Roca, tot i fer un bon resultat, no varen sortir elegits.

En aquelles eleccions Joan Deu només va participar com a orador en el míting que va realitzar la candidatura liberal republicana al Teatre Principal el dia abans de les eleccions, amb menys participació de l'esperada, segons el setmanari *L'Olotí*, que defensava sense mirament la candidatura conservadora. No sabem exactament per quina raó Joan Deu no es va presentar a les eleccions, però és possible que estigués relacionat amb la denúncia que va presentar el desembre de 1890 l'Ajuntament conservador d'Olot contra ell i contra els hereus del dipositari Joaquim Escubós, en motiu d'uns "*reparos*" en els comptes dels exercicis 1868-69, 1869-70 i 1870-71 quan Deu era alcalde d'Olot. Amb aquest litigi, si hagués sortit elegit, l'Ajuntament l'hauria pogut inhabilitar com ja havien fet l'anterior vegada que s'havia presentat i havia sortit elegit. La impossibilitat de

●
⁶⁶ *Diario de Tarragona* del 23 de novembre de 1890

⁶⁷ Pere Bover Puigdemont és un comerciant de gra, nascut l'any 1834 que havia estat regidor en l'ajuntament federal del 1873 a l'equip de Joan Deu.

dedicar-se a la política local li va deixar més temps per la seva activitat política nacional. A l'octubre de 1891 el trobem entre els oradors del míting que va tenir lloc al teatre del Centre Federalista de Tarragona amb motiu de la reunió del Consell Federal en aquella població⁶⁸. El juny de 1892 Joan Deu va ser reelegit vicepresident del Consell Regional Federalista, al costat de Lostau, Bofill i Flaquer.⁶⁹

La Unión Republicana (1893-1898). El primer casino i el primer setmanari

El 1893 els tres grans partits republicans, el centralista de Salmerón, el federal de Pi i Margall i de Vallès i Ribot i el progressista de Ruiz Zorrilla varen constituir formalment una coalició electoral "Unión Republicana" per concórrer a les eleccions del 5 de març d'aquell mateix any i "*accelerar l'adveniment de la República*"⁷⁰. De la coalició republicana només en va quedar fora el Partit Possibilista de Castelar i de Junoy, que fins aleshores havia mantingut una posició tímida i equívoca respecte a la república i el nou règim. El pacte a nivell d'Estat es va signar a Madrid el 23 de gener, i l'11 de febrer els republicans olotins el ratificaven amb un àpat compartit a la fonda Colom per celebrar la proclamació de la República de 1873⁷¹ i amb una Assemblea General de republicans de totes les tendències, celebrada deu dies després a l'Hospici per tractar "qüestions electorals"⁷².

En aquell moment, a Olot només estaven ben organitzats els federals, que s'agrupaven a l'entorn de l'excalcalde Joan Deu i Ros. Però la nova embranzida republicana, va propiciar que es formessin comitès republicano-progressistes a diversos pobles de la comarca. A Tortellà⁷³, Sant Joan Les Fonts⁷⁴, Castellfolit⁷⁵ i Olot. El comitè d'Olot el presidia Antoni Juvinyà Montsalvatge i n'era vice-

⁶⁸ *La Tomasa. Setmanari català*. Barcelona. 2/10/1891

⁶⁹ *La Vanguardia* 6/06/1892

⁷⁰ Aquesta era la base primera del pacte subscrit

⁷¹ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *L'Olotí* 12/2/1893

⁷² Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *L'Olotí* 26/2/1893

⁷³ *El País* 10/2/1893. President Honorari Manuel Ruiz Zorrilla, President Jaume Punti, Vicepresident Francesc Pairolo, Tresorer Joan Gratacós, vocals Josep Marcé i Joan Oliveras; secretari Joan Serra Vicesecretari Josep Carbonell. Delegats al Comitè de districte Josep Marcé i Martí Cotonal

⁷⁴ *El País* 10/2/1893. President Ramon Oriol Bonaventura. Vicepresident Pere Casas. Vocals Josep Bosch Sargatal i Eusebi Sarquella. Secretari Josep Rigau i Delegat al Comitè de Districte Josep Canal i Jaume Dorca Barnadas

⁷⁵ *El País* 10/2/1893. President Pere Cauri, Vicepresident Victor Juncosa Vocals Jaume Casadevall i Francesc Espigulé i Secretari Climent Sió Miralles

president Esteve Estorch i Fluvià, tresorer Pere Palé y Forà, oïdors de comptes: Isidre Coll Gardell⁷⁶ i Martí Cotonat Boada, vocals Jeroni Manyanic, Josep Juan Martí, Josep Canal i Corominas, Francesc Terradellas Espígol, Rafel Güell Triadú, Joan Forga Puigdemont i Francesc Sargatal Masmitjà, secretaris Pere Picola Marcé i Ramon Pujol Roig. Paral·lelament es va formar un Comitè de Districte presidit per Francesc Terradellas amb representants de cada localitat. Els Delegats al Comitè Provincial eren el president del Districte i Rafel Güell.

A Olot, la Unió Republicana no va reportar canvis gaire significatius, ja que aquí els republicans sempre havien anat junts a les eleccions. Davant les poques possibilitats d'obtenir un bon resultat electoral a les eleccions a diputat a Corts, els republicans olotins varen decidir presentar com a candidat Francesc Pi i Margall, que també ho era de moltes altres circumscripcions de manera testimonial. Va obtenir només el 2% dels vots, perquè només va anar a votar el 42 % de l'electorat, deixant tot el camí lliure perquè per quarta vegada fos reelegit diputat el marquès d'Aguilar. Els republicans olotins varen reservar el seu millor candidat, Joan Deu i Ros, per la circumscripció de Figueres on hi havia possibilitats reals de sortir elegit.⁷⁷ Però, tot i que els resultats no varen pas ser dolents, ja que va treure 3023 vots, 522 vots més dels que dos anys abans havien donat l'acta de diputat d'aquell districte al també federal Vallès i Ribot i 206 més dels que la coalició republicana va treure a les eleccions provincials, va ser insuficient per derrotar el candidat governamental Teodor Baró, que comptava en aquesta ocasió amb el suport dels monàrquics liberals, dels conservadors i dels tradicionalistes. El setmanari *La República de Figueres* pocs dies després ho justificava denunciant que s'havia notat la mà del govern civil sobre els empleats públics i les amenaces de fabricants i propietaris sobre els seus obrers i colons.⁷⁸ A Catalunya, la Unió Republicana va treure una quarta part de les actes electorals, entre elles les majories de Barcelona, les minories de Tarragona i les circumscripcions de Sabadell, Gràcia, Sant Feliu de Llobregat, La Bisbal, Vilafranca i Vilanova. En total 10 actes, a les quals s'haurien d'afegir les dues possibilistes de Manresa i les Borges Blanques.

Aquests bons resultats electorals no varen pas enfortir el projecte unitari republicà, sinó que el varen acabar trencant. El fracàs electoral del Partit Possibilista el va portar a la desaparició, Castelar es va retirar de la política, mentre

⁷⁶ Isidre Coll era un teixidor que el 1881 havia estat el secretari de la Sociedad de Obreros Tejedores d'Olot i el 1900 seria escollit representant dels obrers a la Comissió Mixta i signaria el conveni laboral en nom de la Sociedad de Obreros del Arte Textil.

⁷⁷ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *L'Olotí* 19/02/1893

⁷⁸ *La República de Madrid*. 12/03/1893

bona part dels seus dirigents s'integraren al partit liberal de Sagasta. Aleshores, el Partit Republicà Centralista, que era el soci més dretà de la Unió Republicana, va patrocinar l'entrada del que quedava del partit possibilista a la Unió sense el consens dels altres socis, i va instar la resta de partit a moderar i dretanitzar el seu discurs amb l'objectiu d'atreure la simpatia de l'electorat possibilista, fet que va provocar enormes tensions al si de la coalició i del grup parlamentari al Congrés de Diputats. Per la seva part, el 23 juny de 1894, el Consell del Partit Republicà Democràtic Federal de Pi i Margall va aprovar un extens i ambiciós Programa Federal que no va ser assumit per les altres formacions integrades a la Unió Republicana, perquè el consideraven intransigent en el tema federal (la Nació es divideix en regions autònomes, el Senat és elegit per les Assemblees regionals), radical en matèria política (sufragi universal, parlament representatiu, divisió de poders, separació de la política i l'administració, etc.) i massa esquerranós en els aspectes socials (abolia la pena de mort, un exèrcit voluntari en temps de pau, inviolabilitat del domicili i del correu, secularització del matrimoni, del registre civil i dels cementiris, instrucció pública lliure i laica, les mines, aigua i ferrocarrils en poder de l'Estat...). Aquestes grans diferències varen portar la Unió Republicana al trencament, que es va formalitzar el 17 de novembre de 1894. El partit centralista va organitzar un míting al Teatre Circo de Madrid amb alguns dirigents possibilistes convidats i sense cap representant dels socis federals i progressistes. Durant el míting, part del públic va increpar Salmerón, el qual es va estendre en crítiques violentes als seus aliats de la Unió i va donar per definitivament desfeta la coalició.

Tot i el trencament amb els centralistes, els federals i els progressistes varen continuar insistint en la necessitat de la unió republicana. Per això, quan el febrer de 1895 el veterà líder del partit republicà progressista Ruiz Zorrilla va tornar de l'exili, els líders nacionals dels federals, entre ells Joan Deu, varen signar una carta demanant als federals que l'anessin a rebre: "*No es un correlligionario nuestro, pero es un republicano distinguido que vienen a la madre patria a restaurar su quebrantada salud y tenemos el deber todos de acudir a recibirle y abrazarle*".⁷⁹ Un any després, els federals catalans, reunits per triar els seus representants a l'Assemblea Federal, varen acordar novament defensar la unió republicana, però aquesta vegada sobre la base de l'acció revolucionària i el retraïment electoral, i també varen protestar per l'excés de quota que havia de pagar Catalunya.⁸⁰ A favor de la unió es va posicionar Joan Deu en un míting celebrat al Centre Federal del carrer Pontejos de Madrid durant la celebració de

⁷⁹ *La Vanguardia* 15/02/1895

⁸⁰ *La Vanguardia* 2671/1896

l'Assemblea Federal el febrer de 1896.⁸¹ Però Pi i Margall i la majoria del grup parlamentari republicà es va negar a retirar-se del Congrés, fet que va motivar la ruptura dels federals: Josep M. Vallés, Joan Deu i altres dirigents varen publicar un dur manifest contra *“los correligionarios que no quieren retirarse del Parlamento Monárquico ni la pública renuncia de sus castas”* (....) *“y estos careciendo de mayoría para imponer al partido federal un criterio que rechaza han preferido desertar de su puesto pretextando subterfugios mal complacidos con la verdad y ajenos a toda justificación (...) quieren discutir con la monarquía lo que no han querido discutir con los federales. Soportan las imposiciones de los realistas y no han querido someterse a las decisiones nobles y honradas de la mayoría de sus correligionarios.”*⁸² No només estava trencada la Unió Republicana, sinó també el partit federal. Aquest trencament entre els federals va durar fins el 1899, que varen confluïr de nou.⁸³

Donant compliment a aquest acord de retraïment electoral, l'abril de 1896, el Comitè Federal i el Comitè Progressista d'Olot, varen distribuir entre el veïnat un pasquí titulat *“Republicanos y Progresistas de la comarca de Olot”*, on defensaven la unió dels partits republicans i recomanaven als seus electors que *“adoptin el més absolut retraïment”*, atès que els dos candidats que es presentaven eren igualment reaccionaris. *“dejemos-los solos als monárquicos que consumeixin una vezada més la seva farsa electoral”*⁸⁴. En aquesta ocasió, s'enfrontaven el diputat marquès d'Aguilar, que es presentava a la reelecció amb el suport ministerial, contra el carlí Joaquín Llorens Fernández de Córdova. Sense els vots dels republicans, el carlí va guanyar de manera ajustada l'acta de diputat amb un 55% del vots i una abstenció a l'entorn del 40%. El marquès d'Aguilar no va acceptar dòcilment la derrota i va acusar el governador civil d'haver afavorit el seu contrincant.⁸⁵

A les eleccions municipals de 1897, a Olot, es varen presentar dues candidatures: una d'administrativa i una altra d'oposició, però no sabem amb quins

⁸¹ *La Iberia*. Diario liberal de la mañana. 8/2/1896

⁸² *El Imparcial* 21/2/1896

⁸³ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *La Unión* 25/03/1899

⁸⁴ Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Pamflet datat 4/4/1896 i signat en nom de Comitè Federal pel seu president Antoni Palmerola i el seu secretari Joan Munté i pel representant al consell regional Joan Deu. I per part del Comitè Progressista el seu president Ramon Pujol i el secretari Gaspar Caritat i el delegat al comitè provincial Francesc Terradellas.

⁸⁵ Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Fons Casabona. Carta a Pau Casabona demanant proves de l'actuació del Governador “Això ha tret a la memòria que VS em va ensenyar una carta del Sr Llorens en la que oferia que l'enginyer de mines de la província informaria favorablement un assumpte que a vostè li importava. Si VS apoya la meua candidatura m'haurà d'enviar la carta”.

suports perquè els tres setmanaris que es publicaven a la vila, l'administratiu *El Eco de la Montaña*, el catalanista *L'Olotí* i el catòlic *El Deber*, varen donar suport total a la candidatura administrativa i varen ignorar completament l'altra. La candidatura administrativa, que incloïa candidats conservadors, liberals i tradicionalistes, va col·locar 7 dels 8 candidats que s'escollien. De la candidatura d'oposició només sabem que va sortir elegit el carnisser Albert Gratacós Boada, però ignorem la seva tendència política.

El Centro de la Unión Republicana

L'experiència unitària deuria ser prou bona perquè, just un any després, els republicans d'Olot es varen reunir a l'Hospici amb l'objectiu de fundar un casino republicà "*sin distinción de matices*"⁸⁶ per iniciativa de Ramon Pujol⁸⁷, Josep Casademont⁸⁸, Joan Soy, Ramon Bach, Enric Hernández⁸⁹ i J. Gou⁹⁰. L'anomenaren Centro de la Unión Republicana i va començar a funcionar el primer de gener de 1898, en el local on hi havia hagut el Centro de Católicos i actualment hi ha l'Orfeó Popular.⁹¹ Disposava de cafeteria i d'una sala d'actes on organitzaven balls i espectacles i hi feien teatre. Fins i tot, en una ocasió va acollir una companyia professional de teatre que havia estat acomiadada del Teatre Principal per no respectar la quaresma.

La inauguració oficial es va fer coincidir amb la commemoració de la República, l'11 de febrer.⁹² Varen engalanar els balcons amb la bandera tricolor i al balcó del mig hi col·locaren un enorme triangle equilàter amb el barret frigi al centre. Des d'allà els dirigents republicans feren els discursos de rigor, anunciant l'adveniment imminent de la segona república.⁹³ La premsa d'Olot no en va dir ni piu. De mica en mica, el Centro va anar fent socis i es va consolidar com el local de trobada de tots els republicans olotins. Segons un recompte municipal del 1900, el Centro de la Unión Republicana comptava amb 300 socis, un nombre semblant als que tenia el Centro Obrero i el Centro de Católicos, una mica més que el Centre

⁸⁶ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *El Eco de la Montaña*. 26/6/1897

⁸⁷ El 1896 era el president del Comitè Progressista.

⁸⁸ Josep Casademont Planas, el 1901 va ser escollit regidor municipal, el 1903 era vicepresident del Centre de la Unió Republicana i el 1907 vicepresident de la Unió Republicana.

⁸⁹ Sobre Enric Hernández no tenim gaire informació. Només que era un dels ciclistes del Veloz Club d'Olot el 1892

⁹⁰ *Los Dominicales del librepensamiento*. 13/91/1898

⁹¹ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *El Eco de la Montaña*. 1/1/1898

⁹² Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *El Eco de la Montaña*. 16/2/1898

⁹³ Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca. *El Norte*, diari Carlí de Girona. 20/2/98

Fontanella, i més del doble que el Círculo Tradicionalista o el Círculo Olotense.⁹⁴ El Centro de la Unión Republicana es va veure obligat a canviar de local perquè el propietari els va rescindir el contracte i els va voler desallotjar, amb la finalitat de cedir el local a l'Institut Olotí de la Cultura, les Arts i les Indústries, en procés de constitució. Els republicans varen acudir als tribunals, però varen perdre el judici i les apel·lacions i varen haver de deixar el local a corre-cuita el febrer de 1902.⁹⁵ En un primer moment, els republicans es varen traslladar a un modest local del carrer de l'Amargura⁹⁶, mentre adequaven un nou i espaiós local a la Plaça Campdenmàs. Va ser inaugurat el 19 de juny de 1904 i va acollir els republicans olotins, a vegades amb diferents noms, fins ben entrat el segle XX.

Tot i disposar d'un nou local, els republicans varen seguir fent els mítings al Teatre Principal. El 17 d'abril de 1898 varen celebrar un míting d'afirmació republicana. Va presentar l'acte el president del Centre de la Unió Republicana, Francesc Terradellas, i feren parlaments el jove advocat olotí Elías Vidal, que va denunciar que la política local estava ocupada per absolutistes, i tres oradors convidats: el jurista Víctor Pedret⁹⁷, el director del setmanari empordanès *La República*, Pere Estartús Heras⁹⁸, i l'avocat Josep Maria Serraclarà⁹⁹; que es varen centrar en explicar els abusos comesos en el procés de Montjuïc, en alertar sobre el caciquisme i la mala política de la Hisenda espanyola i en denunciar la falta de llibertat religiosa.¹⁰⁰ El 27 d'agost, el centre va intentar fer un míting de protesta pels fets de Montjuïc, però va ser prohibit.¹⁰¹

⁹⁴ Arxiu Comarcal de la Garrotxa. . Correspondència 1900. El 19/6/00 el Governador Civil va demanar a l'Ajuntament el nom dels presidents i el nombre de socis de les societats Centro de Católicos de Olot (Josep Soler Colomer, 400 socis), Círculo Olotense (Casimiro Plana, 130 socis) , Círculo Tradicionalista (Jeroni Gualat, 100 socis), Centre Fontanella (Ramon Vallmajor Espon, 230 socis), Centro Obrero (Jaume Planagumà Tasis, 313 socis), Centro de Unión Republicana (Elies Vidal Serra, 300 socis) i la Calesera Obreros carreteros.

⁹⁵ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *La Democracia*. Olot 6/02/1902

⁹⁶ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *La Democracia*. Olot 3/08/1902

⁹⁷ Víctor Pedret, jurista. El 1894 era el secretari del Centre Provincial Republicà Progressista de Barcelona. A les eleccions municipals de 1903 es va presentar pel districte tercer de Barcelona a les files del partit republicà progressista. Va ser el redactor el 1910 de l'Enciclopedia Jurídica Española.

⁹⁸ Pere Estartús Heras és el fill petit del tortellanenc Sebastià Estartús. Militant del Partit Republicà Progressista de Figueres. El 1914 es presentarà a la eleccions a Corts pel districte d'Olot, on només recollirà el 15% dels vots.

⁹⁹ Josep M Serraclarà. Advocat. El 1899 era membre de la comissió directiva provincial de Barcelona del Partit Fusonista. El 1901 es va presentar com a candidat republicà pel districte de Torroella de Montgrí, però no va sortir elegit.

¹⁰⁰ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *El Eco de la Montaña* 17/4/1898

¹⁰¹ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *La Unión*. Olot. 19/8/1899

***La Unión*, periódico republicano de Olot y su distrito**

El 18 de març de 1899 va veure la llum el primer setmanari republicà que es va publicar a Olot, *La Unión*. Tenia la redacció al Centre de la Unión Republicana i l'imprimia la impremta Valentín Guardiola e hijo, del carrer Clivillers d'Olot. Sortia els dissabtes, la subscripció costava 0.5 Pta al mes, estava escrit en castellà i només tenia 4 pàgines, la darrera de les quals era reservada als serveis (preus del mercat,...) i als anuncis, tot i que la majoria dels dies en faltaven i deixaven un espai en blanc amb el rètol "disponible para anuncios". Tots els articles anaven sense signar o signats amb pseudònims com Tortellà o Josué Rogodech, que no hem pogut identificar. Per tant, no sabem qui formava part de la redacció. Probablement el director era Elias Vidal, ja que els exemplars que guarda la biblioteca, que són els que devien passar la censura, estan signats per ell. La Unión va ser un setmanari bàsicament doctrinal, encara que també recull algunes informacions de les activitats que realitzava el Centre de la Unión Republicana i les cròniques electorals. Cada setmana dedicava la pàgina principal a defensar els tres principis republicans: llibertat, igualtat i fraternitat, fer proselitisme de la democràcia i la llei de sufragi universal, a denunciar la corrupció del règim o a fer propaganda dels candidats republicans que es presentaven a les eleccions. A les pàgines interiors recollien informacions d'altres diaris referides a la monarquia o la guerra de Cuba o als moviments dels republicans. Esporàdicament publicava poesies i relats. El setmanari va sortir regularment fins a final d'any, que es va deixar de publicar sense donar cap explicació.

La crisi finisecular. La primera candidatura republicana i la primera victòria electoral (1899-1902)

La crisi colonial, provocada per la derrota militar davant l'exèrcit dels Estats Units d'Amèrica i la pèrdua de Cuba, la darrera colònia americana, va sumir l'Estat espanyol en una gran depressió i desànim col·lectiu. Els republicans, a diferència dels catalanistes que parlaven de regeneració del règim, varen considerar que es donaven les condicions per enderrocar la monarquia i proclamar de nou la República. Amb aquesta finalitat, varen fer un nou esforç de confluència: la Unión Nacional Republicana.

Enfortits per la unitat de les diferents faccions republicans, pel bon funcionament del Centro de la Unión Republicana i per la bona acollida que va tenir la publicació d'un setmanari propi, els republicans olotins varen decidir presentar una candidatura alternativa a l'oficial, només d'obediència republicana. En un interessant article publicat a *La Unión* i titulat "Los Mandarines" denuncien que la política local està en mans d'un grup tancat, que no permet que hi hagi confrontació amb l'argument que la política local ha de ser només administrativa i

que per tant únicament té importància la capacitat de les persones que són elegides i no pas la seva ideologia. “*Pero afortunadamente el partido republicano inicia la ventaja de la lucha leal y franca de las ideas. (...) pero por desgracia los rasgos de la lucha que vamos a emprender es la de una idealidad franca, contra una agrupación sin ideas ni principios, unidos ahora y contrarios mañana por concupiscencias del poder*”.¹⁰² El primer canvi que varen promoure va ser en la forma d’ elegir els candidats. Els republicans varen organitzar unes eleccions primàries al Centre de la Unió Republicana i els candidats amb més vots varen ser els que finalment es varen presentar a les eleccions, sense tenir en compte el seu origen o partit de militància¹⁰³. La candidatura republicana va quedar formada per Elias Vidal Serra, Ramon Benet, Joan Carrera, Gervasi Pau i Pere Vilà. Els resultats varen ser molt ajustats i les regidories es varen acabar decidint per un estret marge de vots. Només varen sortir elegits Elies Vidal pel segon districte i Ramon Benet pel tercer.

Els federals catalans flirtejaven en aquest moment amb els regionalistes i dubtaven entre la unió republicana i la unió catalanista. En una Assemblea Federal reunida al Teatre Gran Via de Barcelona, el 31 de març de 1900 varen debatre sobre aquestes dues estratègies, amb força divisió interna, i varen renovar el Consell Regional Federalista de Catalunya, que va continuar presidit Vallès, però Joan Deu va deixar de ser vicepresident, quedant com a vocal.¹⁰⁴ De l’Assemblea en va sortir una proposta federal, prou ambigua perquè tothom pogués fer el que més li plagués: unió de tots els republicans, condemna del centralisme, reivindicació de l’autonomia de Catalunya, necessitat de la separació església i Estat i voluntat de comptar amb la classe treballadora per assolir els objectius marcats.¹⁰⁵ L’Assemblea es va cloure amb un míting on prengueren la paraula Vallès i Ribot, Rovira i Martí, Pi i Arbusà i Joan Deu. El discurs de l’olotí va tenir un marcat to anticlerical i va acabar generant una gran controvèrsia periodística. Sobretot la frase: “*no prosperan los pueblos donde hay más campanas que chimeneas y aquí hay menos chimeneas que campanas, cuando lo que hace falta es humo, mucho humo...*”, que alguns varen voler entendre que era una crida a la crema d’esglésies¹⁰⁶ mentre els altres deien que només havia volgut dir que calien més indústries i menys esglésies.

Tot i els acords d’unitat republicana de l’Assemblea Federal, molts federals

●
¹⁰² Biblioteca Marian Vayreda d’Olot. Hemeroteca. *La Unión* 10/05/1899

¹⁰³ Biblioteca Marian Vayreda d’Olot. Hemeroteca. *La Unión* 29/04/1899

¹⁰⁴ *El Trabajo* de Valls 12/10/1901

¹⁰⁵ *El Motín* de Madrid. 1/04/1900 i 22/04/1900

¹⁰⁶ *La Época* 1/04/1900

catalans, entre ells els de la ciutat de Barcelona, varen concórrer a les eleccions municipals de 1901 amb els regionalistes, deixant de banda els altres republicans. No va ser aquest el cas d'Olot on Joan Deu va impulsar una coalició republicana que va sortir victoriosa, per primera i única vegada a la Restauració. Dels 8 regidors que s'elegien, la coalició d'esquerres en va sumar cinc. Quatre republicans (Joan Carrera Jutglar, Francesc Vilà Bassols, Martí Bassols Casanova i Josep Casademont Planas) i un demòcrata (Ramon Soler Bertran), que el govern va nomenar alcalde, com a mal menor. La candidatura oficialista o addicta al govern, amb el recolzament del setmanari catòlic *El Deber*, només va poder col·locar el tradicionalista Lluís Mir, l'independent Manuel Fontanella i el monàrquic liberal Joan Montsalvatge. La premsa republicana en va fer festes: "*La victoria ha sido para el veterano federal Joan Deu, que ha hecho en Olot una amplia coalición republicana, de la izquierda a la derecha, desde los federalistas hasta los antiguos posibilistas, todos frente el elemento reaccionario. Está claro que Deu ante todo es librepensador; no podía dudar entre los regionalistas y los republicanos y ha ido con los republicanos. Vallés y Ribot es de una calidad completamente diferente, por esto no ha estado en Barcelona con los republicanos, haciendo el juego a los catalanistas que hubieran sido batidos en toda línea sin el rancho de parte de los federales*".¹⁰⁷

La victòria republicana, però, no s'ha d'imputar només a la formació d'una coalició republicana sinó també a la campanya electoral i als compromisos que els candidats contragueren amb els seus votants. En un míting multitudinari al Teatre Principal, presidit per Joan Deu, que en va ser el principal orador, els republicans varen denunciar el gran dèficit que arrossegava l'Ajuntament d'Olot i que fins aleshores s'havia mantingut ocult, també els "*abuses, derroches i empleos sobrantes*" perpetrats per les anteriors administracions dinàstiques i es varen comprometre a crear guarderies (*casas cuna*) perquè els obrers poguessin deixar els seus fills petits mentre anaven a treballar, un asil per ancians, contractar un metge i un farmacèutic municipal que atenguessin els pobres i els obrers, donar totes les obres a concurs públic, reduir la jornada laboral dels funcionaris municipals a les 8 hores, etc. Era la primera vegada que una coalició electoral reclamava el vot a partir d'un programa de gestió municipal per la ciutat d'Olot, enlloc d'enfocar la campanya a convèncer els electors que els seus candidats eren els millors, els més competents i els més honorats, i els més addictes al govern, per tant els més capaços d'obtenir recursos externs i influències polítiques.¹⁰⁸

¹⁰⁷ *Los Dominicales, semanario librepensador*. 22/11/1901

¹⁰⁸ Biblioteca Marian Vayreda d'Olot. Hemeroteca. *El Deber* 1/4/1903. El regidor conservador J. Gelabert va escriure una extensa carta "*A mis electores y al público en general*" on explica la campanya electoral.

A l'hora de buscar causes de la derrota de la dreta davant els republicans, no es pot menystenir que els catalanistes olotins, una força creixent, no varen donar suport explícit a cap de les dues candidatures. Aquest fet va ser denunciat pel setmanari catòlic *El Deber* que va acabar conclouent que aquesta era la causa principal de la seva derrota electoral. A partir d'aleshores, les candidatures municipals de dreta a Olot es varen passar a anomenar "catòliques" i tenien la pretensió d'integrar tots els candidats d'aquesta religió, donant a entendre que els candidats que participaven en altres candidatures anaven en contra de l'església i per tant eren anticatòlics. Gràcies a aquesta política frontista, la coalició catòlica no va tornar a perdre cap elecció durant tota la Restauració. Però, per contra, molts catòlics de bona fe es varen allunyar de la jerarquia de l'església catòlica i molts altres varen acabar confonent dreta reaccionària i religió catòlica. Sembrant la llavor de l'anticlericalisme que tantes desgràcies varen comportar anys després.

Conclusions

Durant el primers anys de la Restauració borbònica els partits republicans varen quedar totalment exclosos del nou sistema polític, és per això que els militants republicans varen haver de decidir entre col·laborar amb els monàrquics liberals, que representaven l'esquerra del règim, o seguir confiant en la via insurreccional que havia funcionat amb prou eficiència durant el que portaven de segle XIX. A la Garrotxa, tenim dos exemples paradigmàtics de les posicions més extremes. Joan Deu i Ros, alcalde d'Olot durant el Sexenni, president del PRDF a la comarca i Comandant del Batalló de Guies Federals d'Alta Muntanya que va liderar la lluita contra la insurrecció carlista, va optar per col·laborar amb els monàrquics liberals olotins, en la seva lluita electoral contra conservadors i tradicionalistes, i va participar en la reconstitució del partit federal. Per contra, el tortellanenc Sebastià Estartús, membre del Comitè Provincial del PRDF durant el Sexenni, Capità dels voluntaris de Tortellà durant la guerra civil i un dels herois de la defensa de la vila durant l'atac carlista i crema del poble el 1873, va optar per formar una partida, unir-se als radicals de Ruiz Zorrilla i participar en totes les revoltes republicanes. Això explica, per exemple, per què en aquests primers anys de la Restauració, a Olot tenia més pes el partit federal mentre a Tortellà s'implantava el Partit Republicà Progressista de Ruiz Zorrilla. També ajuda a entendre per què en els anys 90 els nous dirigents republicans d'Olot (Francesc Terradellas, principalment) no seran federals sinó que militaran a les files del republicanisme progressisme centralista.

A partir de 1886, quan els progressistes varen renunciar definitivament a la via insurreccional, els republicans de les diverses tendències varen fer l'esforç de confluïr en una única marca electoral: Unió Republicana. Tanmateix, la vida

d'aquesta coalició va ser molt agitada, es va anar fent i desfent en funció del moment, les circumstàncies i el suport popular que rebien. No en va, les diferències polítiques entre les faccions republicanes eren abismals i els seus programes de partit sovint eren excloents: en organització d'estat (centralisme o federalisme), en mínims irrenunciabls (pactisme o maximalisme), en model social (dreta o esquerra) i en estratègia (reforma o ruptura). Però no hi havia cap alternativa a la unitat. El sistema electoral era majoritari i molt poc proporcional, només tenien dret de vot la minoria de ciutadans que pagaven impostos o tenien estudis i, per si totes aquestes dificultats fossin poques, els poders de l'Estat i els cacics locals afavorien els partits del règim i, si calia, manipulaven i falsejaven els resultats de les urnes a la seva conveniència. En un medi tan hostil, només la unió va permetre consolidar un petit espai polític, a l'extrem esquerre de l'arc parlamentari.

A Olot els republicans són significativament més partidaris de la unió republicana que les direccions dels seus respectius partits i normalment actuaran junts, hi hagi constituïda formalment una Unió republicana o no. Potser les circumstàncies adverses que els tocava viure ho podrien explicar. El Districte electoral d'Olot era molt retrògrad, en contraposició a la vila d'Olot que era més liberal. La falta d'una àmplia classe mitjana il·lustrada, com havia tingut la vila abans de la Guerra Civil, obligava els republicans a confiar la seva força electoral en els menestrals i, quan es va recuperar el sufragi universal, en el proletariat. Un electorat que els republicans consideraven proper, encara que de fet no ho era, ja que si ho hagués estat haurien guanyat totes les eleccions de carrer perquè eren gran majoria. La realitat és que una bona part dels jornalers eren catòlics i tradicionalistes, i que els que no ho eren, a l'hora de la veritat, es despistaven d'anar a votar, ja sigui per incultura, per causes puntuals com vagues i conflictes laborals, per qüestions ideològiques influïts per l'anarquisme dominant en aquell àmbit o per causes pecuniàries, aprofitant que algun cacic els comprava el vot. De fet, en tot el període estudiat l'abstenció no va baixar del 40%, hi hagués sufragi universal o censatari, i quan el resultat era clar a favor d'un candidat l'abstenció arribava al 60%.

Una anàlisi a part mereix el caràcter conservador del districte electoral d'Olot, que tots els estudiosos donen per cert. La realitat és que l'acta d'Olot la va ocupar durant les primeres dècades un addicte al govern, liberal o conservador segons tocava, que no tenia cap lligam amb el territori (Florejachs de Behart, Pedro Diz, el marquès d'Aguilar). Per tant, el districte no era un feu conservador sinó un districte caciquil, on el govern feia i desfeia segons l'interès de l'Estat. Posteriorment, l'acta d'Olot va passar a mans del partit tradicionalista (Escrivà), per tant de l'oposició més retrògrada. Però cal tenir en compte que el candidat addicte que va perdre les eleccions, el marquès d'Aguilar, va denunciar que l'aparell de l'estat havia donat suport actiu al candidat carlí, denunciant que formava part

de la quota que el govern havia assignat al tradicionalisme. El districte d'Olot, doncs, seguia sent un districte caciquil, com Vilademuls o Torroella de Montgrí. Referma aquesta tesi el fet que el govern no va tornar a presentar un candidat addicte en aquest districte, donant per bo el candidat carlista. En qualsevol cas, fos un districte caciquil o retrògrad, el partit republicà tenia ben assumit que mai podria sortir victoriós un candidat seu i, per tant, hi presentava candidats testimonials (Pi i Margall) o no concorria a les eleccions. Fins al punt que el millor candidat de què disposaven, Joan Deu, va intentar arribar al Congrés a través del districte de Figueres. Els resultats de les eleccions provincials refermen encara més el caràcter addicte o caciquil de la circumscripció d'Olot. Els diputats del districte se'ls repartien, segons el torn, monàrquics liberals i conservadors i després tradicionalistes. Els republicans no en varen poder col·locar mai cap, tot i tenir resultats molt bons a la vila d'Olot, fins i tot guanyar en alguna ocasió.

La instauració del sufragi universal va significar un canvi de tendència electoral pels republicans olotins, que els va permetre créixer, separar-se dels liberals dinàstics i esdevenir l'alternativa governamental i substituint el partit monàrquic liberal com a referent de l'esquerra. Però la reforma electoral per si sola no ho explica tot. Al meu entendre és més transcendent el relleu generacional que va viure el republicanisme olotí en aquell moment. El federal Joan Deu, més interessat en la política nacional del partit federalista que en els afers municipals, va deixar pas a un nou grup de dirigents més radicals i menys pragmàtics, però sobretot més ambiciosos i menys afins personalment als liberals dinàstics. Els encapçalaven Francesc Terradellas, Josep Casademont, Gervasi Pau, Elies Vidal...

La victòria electoral de la candidatura republicana i demòcrata a les municipals de 1902 va ser històrica i va obligar els partits dinàstics, els regionalistes i les forces conservadores de la vila a canviar d'estratègia i de discurs. Iniciant-se una nova etapa, també prou convulsa i complicada a causa de la Setmana Tràgica, l'assalt del *Cu-cut*, la Guerra Mundial i l'emergència del regionalisme polític. Però tot això ja queda fora d'aquest estudi.

Fons documental

- La documentació de fons i administrativa (resultats electorals, acords municipals, noms, dates i oficis...) s'ha obtingut a través de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, bàsicament del Fons Local. També de la Col·lecció Casabona i del Fons Notarial

- La premsa local d'Olot es va consultar en primera instància a la Biblioteca Marian Vayreda d'Olot i posteriorment al portal de la Diputació de Girona: www.pandora.bibgirona.net/olot/

- La premsa de Girona es va consultar en primera instància a la Biblioteca Provincial de Girona i posteriorment al portal de l'Ajuntament de Girona, a l'apartat de Premsa Digitalitzada: www.girona.cat

- La premsa de Figueres es va consultar en primera instància a la Biblioteca de Figueres i posteriorment al portal de la Diputació de Girona. www.pandora.bibgirona.net/diputació/

- La resta de premsa ha estat consultada a través de la xarxa, principalment a l'Hemeroteca Digital Hispànica de la Biblioteca Nacional (www.bne.es) i també a l'hemeroteca de *La Vanguardia* (www.lavanguardia.com), a la Biblioteca Virtual de Prensa Histórica del Ministerio de Cultura (www.prensahistorica.mcu.es), a l'Arxiu de Revistes Catalanes Antigues de la Biblioteca de Catalunya (www.bcn.cat/ditail/arca/), al portal de premsa històrica digitalitzada dels Arxius catalans (<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>) i a l'apartat de premsa i revistes del portal Gallica Bibliothèque Numérique (<http://gallica.bnf.fr/html/editorial/presse-revues>)